

کمیت مطلوب میزان فرزند آوری در خانواده از نگاه مقام معظم رهبری

فضه رفیعی^۱

چکیده

فرزندآوری در اندیشه‌ی اسلامی و سیاست‌های کلان جمهوری اسلامی ایران، نه تنها یک انتخاب فردی، بلکه یک مسئولیت اجتماعی و دینی محسوب می‌شود. نیروی انسانی، پایه‌ی توسعه و اقتدار کشور و موتور محرکه‌ی تولید، نوآوری و دفاع ملی است. از نگاه مقام معظم رهبری، کمیت مطلوب فرزندآوری نه تنها یک نیاز جمعیتی، بلکه استراتژی کلان برای اقتدار ایران اسلامی است. این پژوهش با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و به روش توصیفی و تحلیلی به بیان کمیت مطلوب فرزندآوری در خانواده از نگاه مقام معظم رهبری پرداخته است. تأمین حداقل جمعیت جانشینی، تلاش برای حفظ روند افزایش جمعیت جوان کشور، کاهش تأثیر سیاست‌های منع باروری، نقش کمیت مطلوب در پیشرفت کشور، تغییر شاخص و هدف جمعیت ۱۵۰ میلیون نفر از مباحث مهمی است که در این مقاله مورد بررسی قرار گرفته است. هدف از بررسی این موضوع ارائه تحلیلی جامع از دیدگاه مقام معظم رهبری در خصوص فرزندآوری و ارتباط آن با آینده کشور است.

کلیدواژه‌ها: فرزندآوری، کمیت مطلوب، مقام معظم رهبری، خانواده.

۱. طلبه سطح ۲، مدرسه علمیه حضرت زینب سلام الله علیها

مقدمه

خانواده به عنوان بنیادی ترین نهاد اجتماعی، نقش تعیین کننده ای در پویایی و استحکام جامعه ایفا می کند. یکی از مهم ترین مؤلفه های تأثیرگذار بر ساختار خانواده، میزان فرزندآوری است که هم بر ابعاد جمعیتی و هم بر ارزش های فرهنگی و اجتماعی تأثیر می گذارد. در دهه های اخیر، کاهش نرخ باروری در بسیاری از جوامع، به ویژه در کشورهای در حال توسعه، به یک چالش جدی تبدیل شده است. این پدیده نه تنها توازن جمعیتی را بر هم می زند، بلکه پیامدهای عمیقی در ابعاد اقتصادی، تربیتی و حتی امنیتی دارد.

در ایران، مقام معظم رهبری به عنوان مرجع دینی و رهبری سیاسی - اجتماعی، همواره بر اهمیت فرزندآوری و تعادل جمعیتی تأکید کرده اند. ایشان با تبیین دیدگاه های اسلامی و تحلیل شرایط جامعه، الگوی مطلوب فرزندآوری را نه به عنوان یک سیاست موقت، بلکه به عنوان یک راهبرد بلندمدت برای تقویت نهاد خانواده و اقتدار ملی معرفی نموده اند. از نگاه معظم له، افزایش جمعیت جوان و متعادل، تنها یک نیاز اقتصادی نیست، بلکه ضامن پویایی تمدن اسلامی و استمرار ارزش های انقلابی است.

در زمینه موضوع «کمیت مطلوب میزان فرزندآوری در خانواده از نگاه مقام معظم رهبری» تاکنون پژوهش هایی صورت گرفته است از جمله کتاب «کاهش جمعیت، فاجعه تقلیل ازدواج و تحدید نسل» نوشته علی معصومی که در سال ۱۳۹۹ در انتشارات موسسه فرهنگی هنری قدر ولایت به چاپ رسید این کتاب در دو بخش و ۸ فصل به تبیین و تشریح ازدواج و تشکیل خانواده، اصول ازدواج به سبک اسلامی، جمعیت و نقش آن در مشارکت عمومی و تقویت اقتدار ملی، تحولات تاریخی جمعیت ایران از دوران باستان تا پایان عصر قاجاریه، تحولات جمعیتی در دوره پهلوی اول و دوم، تلاش کانونهای استعماری برای کاهش باروری و عقیم سازی در ایران، تحولات جمعیتی در دوره استقرار نظام جمهوری اسلامی ایران و دیدگاه جمعیتی رهبری نظام جمهوری اسلامی ایران پرداخته است همچنین کتاب «۳: مثبت سه واقعیت های پیرامون فرزندآوری» نوشته سیدحسین موسوی که در سال ۱۴۰۱ توسط انتشارات هیات امروز به چاپ رسید. در کتاب مثبت سه واقعیت های پیرامون فرزندآوری به واقعیت های پیرامون جمعیت اشاره شده است؛ اما این مقاله به بررسی کمیت مطلوب فرزندآوری در خانواده از دیدگاه مقام معظم رهبری می پردازد.

پایان‌نامه «فرزندآوری از منظر قرآن و اهل‌بیت (ع)» نوشته فاطمه قاسمی که در سال ۱۳۹۵ در دانشگاه علامه طباطبائی - دانشکده الهیات و معارف اسلامی دفاع شده است. این پایان‌نامه به بررسی فرزندآوری از دیدگاه آیات و روایات پرداخته است. پایان‌نامه «بررسی آسیب‌های ناشی از کنترل جمعیت و پیشگیری از بارداری از نظر فقه و حقوق اسلامی» نوشته زهرا عسکری که در سال ۱۳۹۵ در مؤسسه‌های آموزش عالی غیردولتی غیرانتفاعی - دانشکده اصول‌الدین دفاع شده است. در پایان‌نامه معرفی شده بر اساس دیدگاه‌های فقهی و حقوقی و همچنین تلازم کاهش جمعیت و پیشگیری از بارداری در منظر اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی و آسیب‌هایی که می‌تواند یک جامعه را تهدید کند مطالب و مباحث مختلفی مورد بررسی قرار گرفته است.

مقاله «آثار فرزندآوری بر جامعه از منظر آموزه‌های اسلامی با تکیه بر نظرات آیت‌الله خامنه‌ای» نوشته فاطمه برغون که در سال ۱۴۰۲ در نشریه مطالعات علوم اسلامی انسانی به چاپ رسید. این مقاله در صدد است تا آثار فرزندآوری بر جامعه را از دیدگاه تعالیم اسلامی و با توجه به نظرات آیت‌الله خامنه‌ای تبیین کند. همچنین مقاله «فرزندآوری و افزایش جمعیت از منظر آیات قرآن کریم» نوشته سجاد اسحاقی مسکونی، سلمان اسحاقی مسکونی و محمد کریمی درچه که در سال ۱۴۰۰ در مجله جمعیت منتشر شده است. این مقاله به تحلیل فرزندآوری از دیدگاه اسلام پرداخته است.

پژوهش‌های معرفی هر چند در مورد فرزندآوری است؛ ولی هیچ‌کدام به بررسی کمیت مطلوب میزان فرزندآوری در خانواده از نگاه مقام رهبری نپرداخته‌اند.

ضرورت بررسی موضوع «کمیت مطلوب میزان فرزندآوری در خانواده از نگاه مقام معظم رهبری» از آن جهت است که در عصر حاضر، اهمیت فرزندآوری در جامعه کمرنگ شده است و خانواده‌ها به تک‌فرزندی یا دو فرزند روی آورده‌اند و هدف از بررسی این موضوع مقابله با سیاست‌های کنترل جمعیت و ترویج خانواده پرجمعیت، همچنین ترویج فرهنگ فرزندآوری و حمایت از خانواده است؛ بنابراین در این مقاله به این سؤال پاسخ داده می‌شود که از دیدگاه مقام معظم رهبری کمیت مطلوب میزان فرزندآوری در خانواده چه تعداد است؟

جایگاه فرزندآوری در اسلام

فرزندآوری در اسلام از جایگاه بسیار والایی برخوردار است و به‌عنوان یک فریضه دینی، ارزش اجتماعی و عامل تقویت امت اسلامی مورد تأکید قرار گرفته است. آموزه‌های قرآنی، روایی و سیره معصومین علیهم‌السلام بر اهمیت تشکیل خانواده و افزایش نسل صالح تأکید دارد.

فرزندآوری و تولید نسل از ویژگی‌های همه موجودات زنده است و انسان نیز به‌عنوان بخش عظیمی از موجودات زنده از این ویژگی مبرا نیست و به مبحث فرزندآوری تنها به‌عنوان یک گزینه نگاه نمی‌کند؛ بلکه کمال و سعادت و خوشبختی و تکامل مادی و معنوی خود را در فرزندآوری و بقای نسل می‌داند؛ زیرا انسان فطرتاً طالب کمال و سعادت است، بنابراین مسئله فرزندآوری یکی از مسائلی است که دغدغه بشر بوده است.^۱

در اسلام، فرزندآوری به‌عنوان یکی از اهداف ازدواج و ادامه نسل انسانی مورد تأکید قرار گرفته است. در قرآن و احادیث نیز، به ارزش داشتن فرزند صالح، تربیت درست آنان و نقش فرزندان در تحکیم بنیان خانواده اشاره شده است. قرآن کریم فرزندان را نعمت و زینت زندگی معرفی می‌کند: «الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا»؛ مال و فرزندان، آرایش و زیور زندگی دنیا هستند»

همه‌ی نعمت‌های مادی، زینت دنیا هستند، ولی مال و فرزند جلوه‌ی بیشتری دارد و به همین دلیل نام این دو از میان نعمت‌های بی‌شمار الهی مطرح شده است.^۳ در سوره مریم^۴ و آل‌عمران^۵، به دعا‌های پیامبرانی چون زکریا علیه‌السلام برای داشتن فرزند صالح اشاره شده است که نشان‌دهنده ارزش داشتن نسل شایسته است.

۱. غلامی، «اهمیت و جایگاه تولید نسل در اندیشه مقام معظم رهبری مد ظله العالی».

۲. کهف، ۴۶

۳. قرآنی، تفسیر نور، ج ۵، ص ۱۷۹

۴. «إِنِّي خِفْتُ الْمَوَالِيَ مِنْ وَرَائِي وَكَانَتِ امْرَأَتِي عَاقِرًا فَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا»؛ و من از بستگانم بعد از خودم بیمناکم (که حق پاسداری از آئین تو را نگاه ندارند) و همسر من نازا است، تو به قدرتت جانشینی به من ببخش «مریم، ۵.

۵. «قَالَ رَبِّ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً إِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعَاءِ»؛ عرض کرد: خداوند! از طرف خود، فرزند پاکیزه‌ای (نیز) به من عطا فرما، که تو دعا را میشنوی!

در روایات نیز به جایگاه فرزندآوری اشاره شده است. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله وسلم فرمودند: «تَزَوَّجُوا الْوَدُودَ الْوَلُودَ، فَإِنِّي مُكَاثِّرٌ بِكُمْ الْأَمَمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؛ ازدواج کنید با زنان مهربان و فرزندآور، زیرا من در روز قیامت به زیادی امت خود افتخار می‌کنم»

پیامبر صلی الله علیه و آله وسلم افزایش جمعیت مسلمانان صالح و مؤمن را عاملی برای افتخار و عزت اسلام معرفی کرده‌اند. تربیت نسل صالح به‌اندازه تعداد فرزندان اهمیت دارد، زیرا جامعه‌ای با فرزندان دیندار و آگاه، آینده‌ای روشن خواهد داشت.

همچنین امام صادق علیه السلام می‌فرمایند: «خَيْرُ مَا يُورَثُ الرَّجُلُ وَلَدٌ صَالِحٌ يَسْتَغْفِرُ لَهُ؛ چیزی که انسان به ارث می‌گذارد، فرزند صالحی است که برای او استغفار کند.»

این حدیث از امام صادق علیه السلام بر اهمیت فرزند صالح و نقش او در ادامه خیرات و برکات والدین پس از مرگشان تأکید دارد. در نگاه معمول، مردم مال و ثروت را به‌عنوان ارث در نظر می‌گیرند، اما این حدیث نشان می‌دهد که بهترین ارثی که یک انسان می‌تواند از خود باقی بگذارد، فرزند صالحی است که برای او دعا و استغفار کند. فرزندى که نیکوکار و دیندار باشد، پس از وفات والدین، برای آنها طلب مغفرت و آمرزش می‌کند. این دعا باعث می‌شود که خداوند گناهان والدین را ببخشد و جایگاهشان را در آخرت ارتقا دهد.

امام رضا علیه السلام نیز می‌فرمایند: «آن کسی که از خودش فرزندی به جا نگذارد، مثل این است که هرگز میان مردم زندگی نکرده است؛ اما کسی که از خودش فرزندی به یادگار بگذارد، نمرده و در میان مردم زنده است.»^۳

آن چه بیان شد برخی از آیات و روایات مبنی بر اهمیت و جایگاه والای فرزندآوری در اسلام است.

۱. قضای، شرح فارسی شهاب الأخبار (کلمات قصار پیامبر خاتم ص)، ص ۳۱۵؛ متقی هندی، کنز العمال، ج ۱۶، ص ۳۰۲

۲. ابن بابویه، من لا یحضره الفقیه، ج ۳، ص ۳۰۹

۳. طبرسی، مکارم الاخلاق، ج ۱، ص ۲۱۹.

را هم بکنید که این چهار پنج بچه وقتی بزرگ شدند و کاری پیدا کردند و شغلی پیدا کردند چه کمکی می‌توانند به پیشرفت کشور بکنند؛ یعنی این را هم باید فکر کرد.^۱

تأثیرات بلندمدت افزایش جمعیت و نقش نسل‌های آینده در پیشرفت و توسعه کشور باید در کنار مسائل اقتصادی و معیشتی کنونی خانواده‌ها مورد توجه قرار گیرد و خانواده‌ها باید بدانند که هر چند خانواده‌های پر جمعیت باید شرایط سخت‌تری را نسبت به خانواده‌های کم جمعیت تحمل کنند؛ اما سرانجام این فرزندان ثمره زیادی برای خانواده و کشور دارند.

۵- تغییر شاخص کمیت بعد از ۱۵۰ میلیون نفر جمعیت کشور

با توجه به بیانات مقام معظم رهبری، تغییر شاخص کمیت فرزندآوری بعد از رسیدن به ۱۵۰ میلیون نفر جمعیت، نشان‌دهنده دیدگاه ایشان مبنی بر مطلوبیت افزایش جمعیت است. «جمعیت جوان و بانشاط و تحصیلکرده و باسواد کشور، امروز یکی از عامل‌های مهم پیشرفت کشور است.»^۲ ایشان با اشاره به اهمیت جمعیت زیاد برای کشورها و برکات آن، بر این باورند که جمعیت جوان و بانشاط یک عامل بسیار مهم برای کشور است.

مقام معظم رهبری می‌فرمایند: «من معتقدم که کشور ما با امکاناتی که داریم، می‌تواند ۱۵۰ میلیون نفر جمعیت داشته باشد. من معتقد به کثرت جمعیت ام، هر اقدام و تدبیری که می‌خواهد برای متوقف کردن رشد جمعیت انجام بگیرد، بعد از صد و پنجاه میلیون انجام بگیرد! ما اگر دو برابر امروز هم جمعیت داشته باشیم، باز هم می‌توانیم خود را به بهترین وجه اداره کنیم.

این ظرفیت خوب، هم در خاک با برکت ما، و هم در استعدادهای انسانی ممتاز کشور، و هم در دستورات و روش و قانون اساسی، و هم در مسئولان ما وجود دارد.»^۳

۱. مقام معظم رهبری، ۱۳۹۲/۸/۶.

۲. مقام معظم رهبری، ۱۳۹۱/۵/۳.

۳. بیانات در دیدار مسئولان نظام جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۰/۵/۱۶.

ایشان با اشاره به جمعیت ۷۵ میلیونی ایران، ظرفیت کشور را با امکانات موجود برای ۱۵۰ میلیون نفر مناسب می‌دانند. این نشان می‌دهد که از نظر ایشان، افزایش جمعیت تا این میزان نه تنها مطلوب است بلکه ظرفیت کشور نیز برای آن وجود دارد.

ایشان در جای دیگر در این زمینه می‌فرمایند: «این مسئله افزایش نسل و اینها جزو مباحث مهمی است که واقعاً همه مسئولین کشور - نه فقط مسئولین اداری - روحانیون، کسانی که منبرهای تبلیغی دارند، باید در جامعه درباره آن فرهنگ سازی کنند؛ از این حالتی که امروز وجود دارد - یک بچه، دو بچه - باید کشور را خارج کنند. رقم صد و پنجاه میلیون و دویست میلیون را اول امام گفتند - و درست هم هست - ما باید به آن رقم‌ها برسیم.»^۱

این دیدگاه درباره افزایش نسل و اهمیت آن در جامعه، نشان‌دهنده نگرانی‌هایی رهبر معظم انقلاب است و به مسئولان و روحانیون درباره کاهش جمعیت و تأثیرات آن روی آینده کشور هشدار داده و از آنها می‌خواهند تا در مورد افزایش جمعیت فرهنگ سازی کنند تا جمعیت به بیش از ۱۵۰ میلیون نفر برسد.

۱. بیانات در دیدار کارگزاران نظام، ۱۳۹۰/۵/۳

نتیجه گیری

بدون تردید فرزند آوری یکی از نقاط قوت و قدرت یک جامعه می باشد و این مسئله در کشور ما نیز مورد اهمیت است. از آنجا که با انقلاب صنعتی و تحولات جهانی امور مربوط به زنان دچار دستخوش تغییرات مبنایی شده و ارزش و اهمیت فرزند آوری و مادری کم شده از این رو این مسئله فرزند آوری مورد توجه مقام معظم رهبری قرار گرفته و بارها توصیه و تأکید شده است.

تامین حداقل جمعیت جانشینی یکی از مهم ترین تاکیدات مقام معظم رهبری در زمینه فرزند آوری است. حفظ نرخ باروری در سطحی که نسل آینده بتواند به طور مؤثر نسل کنونی را جایگزین کند، از اهمیت بالایی برخوردار است. این کار نه تنها حفظ توازن جمعیتی را ممکن می سازد، بلکه به پایداری اجتماعی و اقتصادی کشور کمک می کند.

تلاش برای حفظ روند افزایش جمعیت جوان کشور یکی دیگر از ضروریات است. توجه به افزایش جمعیت جوان، به ویژه در دوران تغییرات اجتماعی و اقتصادی، اهمیت زیادی دارد. یک جامعه متوازن و پویا نیازمند نیروی انسانی جوان است که به رشد و توسعه کشور کمک کند.

سیاست هایی که موجب محدودیت فرزندآوری می شوند، می توانند تبعات منفی شدیدی بر روی جمعیت و نحوه تأمین نیروی کار در آینده داشته باشند؛ لذا اعمال تغییرات در سیاست ها و برنامه های جمعیتی ضروری است. فرزندآوری نه تنها به تداوم جمعیت کمک می کند، بلکه به عنوان محرکی برای پیشرفت اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی عمل می کند. تربیت نیروی انسانی با کیفیت و افزایش جمعیت فعال، می تواند منجر به بهبود شرایط اقتصادی و رشد فناوری شود.

دستیابی به جمعیت ۱۵۰ میلیون نفر، هدفی است که نیازمند برنامه ریزی دقیق و جامع در زمینه سیاست های جمعیتی، اجتماعی و اقتصادی می باشد و همواره مورد تأکید مقام معظم رهبری بوده است.

در نهایت، با توجه به دیدگاه های و نظرات مقام معظم رهبری، لازم است که سیاست گذاران و تصمیم گیرندگان با درک عمیق تری از چالش ها و فرصت های موجود، گام های مؤثری در جهت افزایش فرزندآوری و بهبود شرایط زندگی خانواده ها بردارند تا آینده ای روشن و پایدار برای کشور رقم بزنند.

فهرست منابع

* قرآن

* نهج البلاغه

کتاب‌های فارسی

۱. پناهی، علی احمد، اشتغال زنان با تأکید بر آسیب‌ها و اولویت‌ها، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۷.
۲. قرائتی، محسن، تفسیر نور، تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن، چاپ یازدهم، ۱۳۸۳.
۳. قضاعی، محمد بن سلامه، شرح فارسی شهاب الأخبار (کلمات قصار پیامبر خاتم صلی الله علیه و آله و سلم) (محقق / مصحح: جلال‌الدین حسینی أرموی)، چاپ اول، تهران: مرکز انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۶۱ ش.
۴. محمدی ری شهری، محمد، میزان الحکمه، (مترجم: حمید رضا شیخی)، قم: دارالحديث، ۱۳۸۹.
۵. مکارم شیرازی، ناصر، طرحی نو در مسائل اخلاقی، ج ۲، انتشارات دفتر آیت الله مکارم شیرازی، ۱۳۹۷.

کتاب‌های عربی

۶. ابن بابویه، محمد بن علی، من لا یحضره الفقیه، چاپ دوم، قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۱۳ ق.
۷. شعیری، محمد بن محمد، جامع الاخبار، نجف: مطبعة الحیدریه، بی تا.
۸. طبرسی، حسن بن فضل، مکارم الأخلاق، چاپ چهارم، قم: الشریف الرضی، ۱۴۱۲ ق.
۹. متقی، علی بن حسام الدین، کنز العمال، بیروت: دارالکتب العلمیه، ۱۴۱۹ ق.
۱۰. مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، بحار الأنوار (ط - بیروت) (محقق و مصحح: جمعی از محققان)، بیروت: دار إحياء التراث العربی، چاپ دوم، ۱۴۰۳ ق.

مقالات

۱۱. غلامی، سمیه، «اهمیت و جایگاه تولید نسل در اندیشه مقام معظم رهبری مد ظله العالی» پنجمین همایش ملی پژوهش‌های حرفه‌ای در روانشناسی و مشاوره با رویکرد از نگاه معلم، ۱۴۰۲.
۱۲. «چرا مسئله جمعیت از نظر رهبر انقلاب اهمیت راهبردی دارد؟» روزنامه کیهان، ۱۴۰۳/۷/۲۰.

سایت‌ها

۱۳. <https://abadis.ir>